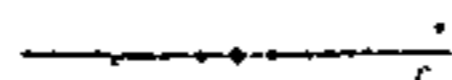

Pověst o literatu.

Spisal L. Seršen.

I.

Opeel, skoro soparen večer je. Sam sedim v vrtni lopi, popolnoma sam. In žalostne so moje misli in plahe. Sedaj, sedaj po toliko dolgih, truda in muke polnih dneh, sedaj zopet popolnoma sam, sam kot v onih davnih časih, ko so hodili mimo mene dan za dnem tuji, trdi, brezčutni obrazi. Mirno vesla mesec na nebu, a ko ga pogledam, se mi zdi, da se mi reži nasproti glava idiotova z vodenimi očmi in brezzobimi čeljustmi. Fej, kako se smeje topo in zlobno!... Glava se mi nasloni v roke in omahne na mizo. Iz mesta se čuje nerazločen šum, v bližnji gostilni vpijejo in razgrajajo pijanci, vmes se muči gramofon s svojim hripavim glasom. V mlaki za vrtom se oglašajo žabe, za plotom cvili pes, za bližnjim kozelcem šumi komaj posušeno seno. Če ni to idila, ne vem kaj pomeni to ime! Vrag vzemi vsako idilo!... Glava mi je vedno težja, kakor bi bila pijana, in vendar še nisem pokusil danes vina. Toda pijan sem, to čutim! Po mojih žilah se plazi ogenj, moje misli se vrtijo v kolobarju in se mešajo, druga drevi za drugo, druga izpodriva drugo. In smejem se samemu sebi in govorim sam s saboj, a zraven imam solzne oči kakor pravi pravcati pijanec. Da, tudi solzne oči! Vrag ga vedi, kaj hočejo te solze, kje so se vzele! Kedar sem trezen, ne jočem nikdar. In še smejati se ne znam takrat. Sedaj pa oboje hkratu,

smeh in jok! Resnično, pijan sem od zraka, ki me oveva, pijan sem od kozarca vode, ki sem jo izpil za večerjo. Pijan sem od svojih neumnih misli . . . Saj res, pravkar sem se domislil nečesa. Izprehajal sem se popoldne po mestu. Na nekem ovinku mi stopi hipoma nasproti znan obraz. Spoznal sem ga takoj, in razveselilo se je moje srce. Res, razveselilo se je, saj ga nisem videl že dolgo, zelo dolgo. Pred menoj je stal najljubši moj prijatelj izza mladih let. Obraz mu je žarel v zdravju in zadovoljnosti, smejale so se mu oči, smejala so se mu tolsta lica. Kdo bi se ne razveselil ob takšnem pogledu, ob takšnem lepem, nenavadnem sestanku?

»Zdravo, prijatelj! Vzradostile so se moje oči, da Te vidijo in srečno je moje srce, ki Te ljubi od nekdanj. Podaj mi roko, prijatelj, da Ti jo stisnem!«

Ustavil se je osupel pred menoj.

»Kdo ste, človek, povejte mi svoje ime!«

»Kdo sem? Ali Ti ne pove moje veselje mojega imena? Ali ga ne bere v tem hipu Tvoje srce v moji sreči?«

»Lepo govorite sicer, prijatelj, prav kakor bi to govoril slovenski literat, a jaz vendar ne vem, pri čem da sem. Kedar se domislite svojega imena, mi ga pišite! V tem mi pa dovolite, da grem svojo pot!«

Glasno se je zasmel ter koračil mimo mene.

Jaz pa sem obstal na mestu in moje srce se je stisnilo v veliki bolečini.

»Visok gospod je in velika je njegova slava. Zato me ni hotel poznati, mene skromnega človeka. Moje ime je hotel vedeti, ha, ha! Sedaj šele vem, zakaj me je vprašal po njem! Ime je vse, srce ni nič!«

Nisem se ozrl za njim. A sedaj, ko sedim sam v vrtni lopi, sedaj, ko sem se spomnil tega dogodka,

ali je čudno, da buče takšne misli po moji glavi? Ali je čudno, da sem pijan od njih, da sem pijan od zraka in od kozarca vode? . . .

Ponehalo je za hipec razgrajanje v gostilni in utihnil je gramofon. Začudile so se žabe in poslušale, odkod tako nenadna tišina. Tudi pes je položil glavo na sprednje noge in je nehal cviliti. Samo oddaleč je nerazločno šumelo mesto, kakor šum valov, ki se izgublajo v daljavi. Toda, čuj, kaj je to? Kakor bi prihajala tam izza goře, tam iz lepših in srečnejših krajev, mi zadoni na uho otožna pesem. Tresoč se priplujejo glasovi po vzduhu, nevidna mehka roka pogladi moje čelo, in odprta je pot na stežaj do mojega srca. Glava se dvigne, bridkost izgine, a iz nje se porodi hrepenenje, misli splujejo z njim čez gore in doline, tja daleč v davno pozabljene kraje, v davno prošle čase. Za njimi strme moje oči, tam vzhaja solnce, tam je veliki beli dan, tam so široke ceste, cvetoča polja, dehteči travniki, tam je med njimi — moja mladost. Čuj, kako rahlo, kako mehko se glasi:

Oblaček ti, ovčica bela,
po nebu plavaš mi naprej,
poglej, kaj draga moja dela,
da jo pozdravljam, jej povej!

Mlad glas je, ki poje, čuvstvo kipi iz njega, poslušal bi ga in se naslajal ob njem vse čase in izginila bi pijanost mojih misli in vrnila bi se lepa mladost. Ali v tem hipu se je zaprlo okno, nizko so se spustili zastori, izgubil se je glas za štirimi stenami in zopet so padle temne sence na mojo dušo . . .

Pozno je že, trudne so moje oči . . . po cesti ro-počejo zadnji vozovi. In čuj, pri zadnjem vozu stopajo konji počasi, enakomeren peket, enakomerno stokanje koles, kakor bi stopali mimo pogrebci. Le dalje po-

grebci, ustavite se pred mojim pragom, čakajte za hipec, truden sem in izmučen. Čakajte samo še hipec, a potem poženite in ne ozirajte se! Tja vun, tja med stare znance, ki me vabijo izpod kamenov in križev! A ne pozabite naložiti z menoj mojega hrepenenja, da ne bo tavalo samo po svetu, da ne zgreši pota, da se ne oklene druge duše, ki mu je slučajno prišla nasproti. Vse vzemite s seboj, zakopljite globoko! In težak naj bo kamen, ki ga poveznete po vrhu . . .

In pri tem, prijatelj, sem se špomnil Tebe, ki si šel že davno pred menoj. Blagor Ti, in svet naj bo Tvoj spomin! A Ti nisi vzel svojega hrepenenja s saboj, zapustil si ga meni, da se je pridružilo mojemu, in s tem se je podvojilo breme mojega življenja. Kako naj se ga otresem, kje naj ga odložim?

Mesec se reži še grje z neba, zatisnem naj oči, da ne vidim tega bedastega obraza! —

Zleknil sem se na klop v lopi in obrnil sem se v stran. A mimo mojih dušnih oči so šli tačas dogodki, ki naj jih povem v naslednjih poglavjih.

To je povest o mojem prijatelju, o slovenskem literatu Ivanu Leskovcu.

II.

Pred šolskim poslopjem v Cerovcih je sedel šolski voditelj Nikolaj Leskovec in je kadil iz dolge pipe. Kostanj nad njegovo glavo je vprav poganjal svoje prvo zelenje, nanj so se usipali mladi solnčni žarki, po vejah so poletavali vrabci in se pripravljali na svatbo. Okoli vogla je priletel rumen metulj, se je dvignil kvišku in je izginil v vrhu med listjem. Iz dolge pipe se je vil tja gori temnikast dim in tudi

on je izginil za metuljem. V prvem nadstropju so bila odprta šolska okna na stežaj, gledala so tja doli po vasi in še dalje čez njo po tihi, zapuščeni okolici.

»Lep je danes zrak in posušile se bodo gobe, ki so se prikazale po zadnjem deževju iz šolskih kotov,« je pomislil Leskovec in gledal za dimom. »Posušile se bodo, ker se morajo posušiti, prav tako, kakor sem se moral posušiti jaz, Nikolaj Leskovec, učitelj cerovški.«

Nasmejal se je bridko učitelj cerovški in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo. Njegove oči pa so mislile dalje in so gledale za dimom.

»Zakaj ni tako suh trški pivovar, gospod Grebenc? Zakaj se smehlja tako zadovoljno, kakor bi ga kdo venomer čehal po zalitem podbradku? Eh, njemu se ni treba ozirati po šolskih kotih, dasi je predsednik našega krajnega šolskega sveta. In prav ima gospod Grebenc, da se ne ozira po kotih.«

In zopet se je bridko nasmejal Leskovec in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo.

»Pusti druge v miru, kaj te brigajo, Nikolaj? Pusti jih in bodi zadovoljen s tem, kar ti je dal Bog. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja, je rekel nekdo, ki ni bil učitelj. Ne obiraj ljudi niti v mislih, Nikolaj, to se ne spodobi vzgojitelju ljudskemu, ki naj ga diči pred vsem skromnost, ki je mati najlepše pasje lastnosti. Ne spodobi se mu, zlasti tedaj ne, kedar se mu porajajo v srcu grešne želje po posvetnem blagu, ki je — gola nečimernost. O vanitas vanitatum!«

In zopet se je nasmejal Nikolaj Leskovec in stresla se mu je dolga siva brada pod pipino cevjo. Njegove oči pa so še vedno mislile dalje in so gledale za dimom.

A tedaj mu je hipoma padla pipa iz ust in roke so mu obvisile ob životu. Oči pa so strmele v njega, ki je stal sedaj pred njim, kakor bi bil zrastel iz tal.

»Kaj? Ti si, Ivan?«

»Jaz sem, oče.«

»Torej Ti si!« je ponovil Leskovec in ni vedel, kaj bi vprašal dalje. Ni vedel, kaj bi vprašal, a vedel je, kaj se je zgodilo. A vprašal je vendar.

»Kaj hočeš doma?«

»Nič, oče. Jesti mi dajte, da se nasitim, potem grem dalje.«

»In kam pojdeš?«

»Dalje po svetu, oče, in več Vas ne bom nadlegoval.«

Leskovec se je zamislil in je gledal vstran. Njegove oči so se obrnile tja proti daljnim hribom in videti je bilo, kako so govorile:

»Dalje pojde po svetu in ne bo me več nadlegoval. Zakaj sem priklenjen tukaj jaz? Zakaj ne morem tja čez hribe in doline za njim, za svojim hrepenenjem? Nisem mogel jaz, zato pojde sin, tako je usojeno!«

Ozrl se je sočutno na sina, ki je gledal v tla.

»Sedi k meni na klop in povej, kako se je zgodilo,« je dejal čez nekoliko časa in potegnil zopet iz pipe. »Dobrega ni bilo, to vidim.«

Sin je sedel zraven očeta in je uprl roke ob kolena.

»Ne, dobrega ni bilo, oče, spodili so me. Naj Vam povem na kratko. Nekemu součencu je bila v šoli ukradena ura. Preiskavali so nas tisti hip vse po vrsti. In uro so našli v žepu mojega jopiča. A jaz je nisem ukradel, oče!«

»To Ti verujem na besedo, sin. Toda kaj si odgovoril?«

»Ničesar, oče! Beseda mi je zastala, povесil sem oči. In tudi pozneje nisem odgovoril. Upal sem, da se oglasi storilec sam, da se morda izkaže vse kot ne-umestna šala. Toda zastonj! Vsi so molčali in tako se je zgodilo, da sem sedaj tukaj.«

»In tega Ti ne odpuste nikdar, sin, ta »ura« Te bo preganjala vse Tvoje življenje. Toda jaz Te ne obsojam, jaz vidim v Tvojo dušo. Povedati Ti pa moram, da ni dobro, ako ima človek srce v prsih.«

Osupel je pogledal na očeta. Hipoma ga je tačas obšlo spoznanje, šele sedaj je vedel, kdo je njegov oče.

Skočil je kvišku in iztegnil roke proti njemu.

»Hvala Vam, oče, hvala! Sedaj je mirno moje srce in lahko odhajam.«

»Stopi v kuhinjo in pozdravi mater. Ženska je sicer, a ni slaba, trpljenje je znala prenašati. Postregla Ti bo z vsem, kar premore, preden odideš. Poljubi ji roko, to Ti prinese srečo.«

In Nikolaj Leskovec je sedel zopet na klop in se je zamislil. Solnce je sijalo veselo in kostanj je šumel nad njegovo glavo. Vsa okolica se je svetila v zlatu in srebru, vse je dihalo novo življenje.

Tedaj je prihajal proti šoli vaški župnik. Leskovec ga je zagledal šele, ko je stal pred njim.

»Kaj pa Vaš sin doma, gospod učitelj? Videl sem ga, ko je govoril z Vami. Saj nima še počitnic.«

»Ima jih, gospod župnik, ima jih menda za vedno. Spodili so ga, ker je bil prepošten. In zdaj hoče po svetu, da si poišče primerne službe.«

»Hm, hm, to ni prijetno, gospod voditelj. Pomilujem Vas, vsa bodočnost mu je pokvarjena in Vam so se podvojile skrbi.«

»Gospod župnik, Vi pozabljate, da je bil že v osmi šoli in vedno dober dijak. Pomagati si bode znal in —«

»Vse prav, ali gospod voditelj, jaz sem mu večkrat gledal v oči in jaz se spoznam na oči. Njegove oči so vedno lačne, gospod voditelj, to so oči — ponesrečenega literata.«

Smehljal se je gospod župnik in vesel je bil, da je uganil nekaj tako novega.

»K Dorniku moram, vino pretaka in prosil me je, da bi mu povedal nekaj, kar je treba vedeti pri tem. Premalo prakse še ima. Z Bogom, gospod Leskovec!«

Leskovec se je poklonil in ni dejal ničesar. A stopil je za sinom v kuhinjo in mu pogledal v oči.

»Da, to so lačne oči, lačne resnice in pravice,« je mrmral sam s saboj, »to so res oči ponesrečenega literata.«

Pogledal se je v ogledalo.

»In to so moje oči, oči Nikolaja Leskovca, ki sem jih posodil svojemu sinu.« —

Dva dni potem se je poslavljaj Ivan od domačih.

»Ker moraš iti, pojdi, in Bog s taboj, Ivan!«

Obrnila se je mati in iskala nečesa po predalu. Zarožljale so vilice in žlice, zažvenketali so noži, a ona se je sklonila niže nad predal in brskala dalje.

Pri ognjišču so stali manjši otroci, bratje in sestre odhajajočega. Bilo jih je šest, stali so drug zraven drugega kot orglice. Najmanjši je držal še palec v ustih in je gledal začudeno in z debelimi očmi. Leskovec je stal zraven njih in ko se je ozrl po najmanjšem, mu je šinila v glavo misel: »Tudi ta ima lačne oči.«

Tedaj je pa dejal Ivanu:

»Ako me vse ne vara, pridejo tudi tile za Taboj. Morda se izogne kateri — ne, nihče se ne izogne, vsi pridejo za Taboj, Ivan! Poglej jih, da jih spoznaš, ako

se kje srečate nenadoma in čez dolgo, in da jih boš ločil od drugih.«

Ozrla se je tedaj tudi mati, a njene oči se niso upale odpreti popolnoma. Skozi napol odprte trepalnice pa je bliščala srebrna vlaga in silila na dan.

In Ivan Leskovec je sklonil glavo nizko in se ni upal pogledati na žive orglice, ki pač še niso mogle pojmiti, kaj to pomeni.

Starejši pa so dobro slišali neki glas, ki je tedaj govoril votlo, kakor bi prihajal iz teme in puščave: »Tudi njih čas pride, in razkropili se bodo kakor kobilice in iskali bodo resnice in pravice in iskali bodo sebe. A našli ne bodo ne resnice ne pravice, in našli ne bodo sebe. Upadla jim bodo srca, izginili bodo, in sledu ne bo za njimi!«

Nihče se ni upal pogledati drugemu v obraz. A Ivan je izpregovoril tedaj resno in počasi:

»Nihče ne more vedeti, kaj bo. Morda pa se vse ne izvrši tako, kakor je zapisano!«

Dvignil je glavo oče Nikolaj Leskovec in je pomilovalno pogledal sina.

»Tako stoji zapisano,« je dejal, »in zastonj je vsak upor« . . .

Ivan je stopil na prag. Ni se več ozrl, naglo je stopal po vasi navzdol.

Na pragu sta stala oče in mati, za njima so se gnetle orglice. Strmeli so za Ivanom, a Leskovcu se je zopet urenila misel: »Kdo stopa tja doli? Ali nisem to jaz? Ali ne beži pred mano moja mladost?«

Položil je dlan na oči . . . za njim je žahlipalo . . . Ivan je izginil v dolini. —

III.

Tam doli je postal in se je ozrl nazaj proti vasi v rebri. Tiho je bilo, daleč naokoli se ni slišal človeški glas. Visoka trava je šumela ob potu rahlo, komaj slišno. Po njej se je igral lehak veter in jo je božal nagajivo, da je bežala pred njegovimi poljubi. Košat hrast je nizko upogibal svoje veje sredi pisanega travnika. Njegov višek se je svetil v solncu, da se je videl daleč tja po dolini. V ozadju so črnili temni lesovi na zapadnih hribih.

Ivan se je odkril in se je naglo okrenil. Začul je stopinje za saboj, rahle in lahke.

»Prišla si, Mela, hvala Ti!«

Stopil je naglo proti njej in jo je prijel za obe roki. Gledal ji je v oči brez vsake besede dolgo in skrbno.

»Prišla sem, Ivan, dasi bi ne smela priti. Ne smela bi priti zaradi Tebe, ker težje Ti bo slovo od doma, ako sem pri Tebi jaz.«

Bila je še napol otrok, a njene oči so gledale pametno in so bile globoke.

»Kako govoriš, Mela? Poglej me, vesel sem, kakor nisem bil vesel že dolgo. In to je tvoja zasluga.«

»In kam te pelje pot, Ivan? Prejela sem Tvoj listek, a iz njega ne posnamem ničesar, ne vem, kaj se je zgodilo. Ali čutila sem žalost, ki je vela iz vsake Tvoje črke.«

»Stopi nekoliko korakov z mano, Mela! Tako na samem še nisva bila skupaj do danes, to de človeku dobro, in lahko Ti razodenem skrivnosti svojega srca.«

Roko v roki sta krenila na stezo, ki se je vila po travniku, tja proti samotnemu hrastu.

»Kam me pelje pot, si vprašala? Ali ve popotnik, ki se je izgubil v gozdu, kje se mu zasveti izhod? Pota in steze se vijo na vse kraje, težko je zadeti pravo. Popotnik hodi v kolobarju, a ko misli, da je rešen, je zopet tam, kjer je začel kolobariti. Obup se ga poloti, klone mu glava in truden sede na parobek, kjer ga dohiti noč. Ali je gotovo, da najde drugi dan izhod, še preden so zbežale moči njegove, Mela?«

»Ni gotovo, Ivan. Toda Tvoja pot je načrtana jasno pred Taboj in Tvoje moči so velike, Ivan!«

»Zaupaj mi, Mela, in to je, kar me tolaži, kar lajša moj odhod. Zaupaj človeku, ki je obdolžen, da je ukradel uro. Ali mi ni užgano na čelu to znamenje?«

Pogledala ga je osuplo in se ga oklenila.

»Ničesar ne vidim, Ivan! Ne domišljuj si reči, ki jih ni. Ti si nedolžen!«

Postala sta pod hrastom. Nizko je že bilo solnce nad lesovi na zapadu in po kóti v dolini so polegale sence.

»Sediva v travo, preden se ločiva, preden nama zatone solnce za dolgo! — Vidiš, Mela, tja pojdem in postanem visokospoštovani davčni praktikant v kateremkoli trgu. Samo da si prislužim kruha, ker človek ne more živeti od zraka. Kruh je potreben, in ako ga hoče človek jesti, ga mora imeti. Delal bom, ker hočem delati in ker brez dela ne morem biti. Delal bom zate skrbno in vestno. Toda, Mela, to znamenje na čelu, to se bojim, da ne bi zastrupilo mojega dela. Oče mi je dejal pri slovesu: Ta »ura« Te bo preganjala vse Tvoje življenje. In moj oče je pameten mož!«

»Ivan!«

»Da, Mela! Zdi se mi, da bodo stopali po meni, da me bodo ubijali, ker jim bo preveliko moje poštenje

A pride čas, ko strem tiste okove, ko se bode razširila moja skromna roba, da bode velika in široka, kakor je velik in širok svet. In izgine okno, ki ovira moj razgled, in moje oko se bode paslo nad lepoto, ki jo je ustvaril Bog svojim izvoljencem. Velik bodem, Mela, velik, da sežem do neba in poljubljale me bodo zvezde. Moje noge se ne bodo dotikale tal in ne bode jih oviralo blato, ki so ga razpluskala kolesa težko naloženih vozov. Ne bodo me ovirale, moja moč bode rastla, moje roke bodo nosile ves lepi svet.«

Oklenila se ga je okoli vratu in mu gledala v oči vdano in začudeno.

»Da, Mela, tako stoji zapisano, in ne tako kakor je bral moj oče. Tako stoji zapisano v mojih očeh, ki so lačne in žejne resnice in pravice.«

Začutil je hipoma v sebi moč, ki se je upal z njo obrniti svet. In ta moč je izhajala iz gorkega telesa, ki ga je objemalo, je izhajala iz vdanih, začudenih oči Melinih.

Rahlo jo je pritisnil k sebi, in nagnila se je njegova glava k njenim dehtečim, svetlim lasem. Požala je njegova roka te lase, da so strepetali pod njenim dotikljajem in na njenem čelu je obvisel poljub, kakršnega donaša samo mehka pomladnja sapa, ki prihaja čez cvetoče in bujne nasade iz daljnjih južnih vrtov. Njegovo oko se je zasvetilo v ponosu in v ljubezni. »In tedaj, Mela, tedaj pride čas, ko pojdeš za mano. Pričakalo Te bode moje srce, sprejele Te bodo moje odprte roke, zaukala Ti bode nasproti moja mladost. In tedaj se odpro duri mojega stanovanja... težke perzijske preproge uduše najine stopinje, nastane sveta tišina... tedaj, Mela, tedaj pride najin veliki čas.«

Položila je glavo na njegovo ramo in je zamižala od opojnosti njegovega govorjenja. In poljubil jo je

na zaprte trepalnice, ki so se takoj nato dvignile, in dvoje hvaležnih, vlažnih oči je gledalo vdano v njegov obraz.

»Naju veliki čas, Ivan! Oj da bi bil že tukaj, da bi ne bilo trenutka, ki se bliža sedaj s plašnimi koraki!«

»Ne skrbi, Mela, moja duša je močna in močna naj bode tudi Tvoja. Kvišku glavo in z jasnim obrazom naprej na delo in na pričakovanje!«

Solnce je že stalo na zapadu, njegov spodnji rob je že utonil za goro. A bilo je še veliko in rdeče, in poslednji njegovi žarki so objemali cerovško vas. Po dolini pa je bilo še tišje, zazibale so se sence, dan je umiral.

»Dolga je še moja pot, Mela! Vstaniva!«

Pomagal ji je, da je vstala. Zadnjič sta si pogledala v oči in roke so se tesno oklenile rok . . .

Odhajal je. Parkrat se mu je ustavila noga, parkrat se je obrnil. A stresel je z glavo in odločno je stopil dalje.

Mela si je popravila lase. Še vedno je stala na onem mestu in strmela za njim.

»Vrni se, Ivan, vrni se! Kaj bi brez Tebe!« —

A Ivana je pogoltnil mrak v tistem hipu, ko se je razlegal od cerovške cerkve glas večernega zvona. Kakor bi zvonilo k pogrebu!

Prekrižala se je Mela in naglo je krenila proti domu.

IV.

Dan za dnem je sedel v tisti zatohli sobi, pri tisti ozki mizi, dan za dnem je gledal skozi tisto okno. Njegovo prorokovanje se je izpolnilo do pičice. Mimo njegovega okna je šumela voda vedno enako žalostno pesem. Nikdar ni pokazala svojega dna, a ko je na-

rastla, je segala prav do okna, skoro do debelih železnih palic, ki je bilo ž njimi omreženo okno. A na nasprotni strani tam čez most je črnelo preperelo poslopje s temnimi, še gosteje zamreženimi okni. In izza teh oken se je včasih oglasila pesem, ki je bila še žalostnejša od pesmi, ki jo je dan za dnem donašala v ozki strugi se potikajoča voda. Ko se je oglasila takšna pesem, je davčni praktikant Leskovec vedno odložil pero in je podprl z rokami svojo glavo. Zrl je nepremično v papir pred saboj in lezel je vedno bolj skupaj. Še le ko je pesem utihnila, se je počasi zravnal, potegnil z roko preko bledega obraza in nadaljeval svoje delo.

»Lep razgled, prav takšen, kakršnega je slutila že vnaprej moja duša«, se je često nasmejal Leskovec. »Ta ozka krpa umazane vode, onile mostič, »most vzdihov«, in okrajnega sodišča umazane ječe! Razgled kakor nalašč. In Bog ve, koliko časa naj še posedam tukaj, naj širim s tem razgledom svoje obzorje! Toda kos kruha, to je prvo, in najlepši razgled ne more potolažiti krulečega želodca!«

In vdal se je Leskovec v svojo usodo, njegove oči so pozabile nekoliko časa na lakoto pravice in resnice, strmele so poželjivo za kosom kruha.

V trenutkih izkušnje in malodušnosti pa je vstal pred njim obraz Melin, in Leskovec se je vklonil.

»Tudi ona potrebuje kruha. Torej zaradi nje!«...

Tako so potekali dnevi drug za drugim, vsi so bili enaki, pusti in dolgočasni, vsi brez solnca in brez svetlobe. Tako je pretekla dvoletna doba in Leskovec je napravil izpit, ki mu je prinesel kruha. In ta izpit mu je odvzel tudi razgled na umazano vodo, na most in na začrnele ječe. Prestavljen je bil drugam.

Tačas mu je pisal oče: »Veseli me, da se Ti je tako obrnilo. Preskrbljen si, moje podpore ne potrebuješ več. A ko bodo še večje Tvoje moči, spomni se onih, ki so za Taboj! Glej, da jih spoznaš, ako se kje srečate nenadoma in čez dolgo in da jih ločiš od drugih! Stoj trdno, da ne padeš, podkuj si čevlje, zakaj dolga je še in kamenita Tvoja pot!«

In pisala mu je tudi Mela.

»Glej, Ivan, bliža se najin veliki čas, moje srce je veselo in počiva v Tebi! Izpolnujejo se Tvoje besede, blato gine izpod Tvojih nog, Tvoja moč raste. A jaz Te čakam, Ivan, kaj bi brez Tebe!« —

Tisti večer, preden je odhajal Leskovec, so mu napravili odhodnico. Bil je lep poleten večer in mimo gostilniškega vrta, kjer je bila pogrnjena miza, je nerazločno šumela prav tista voda, ki je šumela mimo okna, ki se je danes poslovil od njega Leskovec. A čudno, tu ni bilo njeno šumenje tako plaho in žalostno kot tam, tu se je čulo kakor bi se oddihala, da je dospela na zrak, na svetlobo in zaželjeno prostost. In življenje je bilo na njej, vsa velika družina gostilničarjevih rac in gosi se je premetavala po njej, je vpila in čebljala ter si pripovedovala o skrivnostih, ki se gode tam ob bregu na oni skrivni poti med nizko se klanjajočimi vrbami in med dehtečim grmovjem. In smejale so se stare med seboj in majale so z glavami, rekoč: »Me smo bolj pametne, bolj pametne!« ...

Tam je bila torej pogrnjena miza, pod zeleno brajdo, za bujnimi, cvetočimi oleandri. Mrak je legal na brajdo in na oleandre, iz vode je silila lahka megla, ko so se začeli zbirati povabljeni na vrtu. Zbralo se jih je lepo število, med njimi celo sodnik in stari glavar. To je bila velika čast, nepričakovana čast, ki bi nikdar ne smela doleteti davčnega praktikanta. Prevzame se

lahko takšna neizkušena oseba in pri svoji častilakomnosti in pri svojem človeškem nagnenju k slabemu lahko pride na misel, da je ustvarjen iz takšnih snovi kot onadva in da hodi po takšnih nogah kot onadva. In potem ubogi svet, ubogi starodavni častiljivi osnovni zakoni, ki temeljita na njih red in varnost!

Sodnik in glavar sta bila torej največja lahko-miselneža tedanjega časa, in Leskovec bi ju bil dal zapreti za takšno zanemarjenje njihove avtoritete, ako bi imel pravico. Da bi se bila že vsaj prej napila! No, potem bi ne dejal ničesar. Toda tako trezna kakor sta bila videti, to je preveliko ponižanje!

Zasvetile so luči in takoj so začele plesati mušice okoli njih. Vedno hitreje, vedno bliže plamena. Kakor bi jim kdo godel v vedno hitrejšem tempu!

Na mizi so se zalesketale steklenice, polne steklenice, pobarvane z lepo rumeno tekočino. Penila se je kadarkoli se je prelivala v čaše in hudo bi moralo biti človeku, ki bi bil obsojen, da jo mora samo gledati. Predsednik kluba trških abstinentov, gospod Lavrencij Goba, po poklicu eksekutor, je prihajal v vedno večjo zadrego. Limonada mu ni teknila, ker so ga z njo začeli dražiti drugi, ki so jo pili samo tedaj, ko se je oglašal maček, po prečuti noči. A držal se je trdno svojih nazorov in bil je trezen tudi tistikrat, ko so drugim že žarele oči in se svetila lica.

In prišel je čas, da je bilo treba tudi govoriti. Vstati je bilo treba in sprožiti napitnico poslavljaljočemu se praktikantu. Kdo naj to stori prvi? Davkar je že na pol mižal in zadovoljno vrtel prste na rejenem trebuhu ter prebavljajal. Zastonj ga je drezal kontrolor in ga izkušal zdramiti, da bi vedel, kaj je danes njegova dolžnost. Vselej se je topo nasmejal in prebavljajal dalje v miru. Uvidel je torej kontrolor, da mora

priti na vrsto sam, ako hoče rešiti čast davčnih uradnikov. In vstal je.

»Častita gospoda, slavna družba tukaj zbrana! Čast imam, da govorim v slovo gospodu mlajšemu kolegi, odhajajočemu Ivanu Leskovcu, čigar zvezda je vsem nam najmilejše sijala ves čas njegovega bivanja med nami. Ta zvezda se utrinja, ona zahaja za goro, častita družba! In ker zahaja, je naša dolžnost, da je ne zadržujemo, ampak da dvignemo čaše in pravimo: Z Bogom, zvezda!«

Dvignili so čaše in so trčili, Lavrencij Goba s svojo limonado. Iz hripavih grl se je oglasilo: Kol'kor kapljic, tol'ko let . . .

Leskovec se je smehljaj, bil je bled, a oči so mu bile rdeče obrobljene. Iz njih pa je odsevalo nekaj porogljivega, kar nikakor ni spadalo v to jovialno družbo. Odsevalo je vedno bolj prešerno, vedno bolj škodoželjno . . .

In kmalu je začutil potrebo, da bi govoril, tudi prijatelj Leskovčev, provizorni učitelj Mehkoba. Potolkel je z nožem ob čašo in vstal.

»Dovolite . . .«

Šum ni hotel potihnuti, gostje so bučali med saboj.

»Dovolite«, je zavpil Mehkoba z debelim glasom.

»Govornik se ne moti!«

»Ta je pa korajžen«, je dejal glavar in sunil sodnika. »Poslušajmo!«

In Mehkoba je govoril.

»Dovolite, gospoda, da izpregovorim par besedi tudi jaz, prijatelj slavljencev. Jaz, gospoda, poznam Leskovca od neke druge strani, ki se Vam o njej niti ne sanja. Vidim, da majete z glavami, no, to je dovoljeno vsakemu, od gospoda glavarja doli do gospoda Gobe. Kaj ne, gospoda? Vidite, in tista stran mojega prija-

telja Leskovca, je stran poetična. Ko sva se včasih izprehajala proti Logu, tam ob tistih tihih vrbah in v bledem mesečnem svitu, tedaj se mu je razvnela njegova mehka duša, tedaj se je razvil iz nje čisti studentec svete poezije. In moja duša se je opajala ob njej, da je bila pijana koprneče navdušenosti skoro tako, kakor sem pijan sedaj od te dobre kapljice jaz, in kakor bo kmalu pijan sleherni izmed nas.«

»Hudič, to je pa res korajžen fant«, je vzkliknil Goba in pogledal glavarja, ki so se mu tačas izbulile oči.

»Nič korajžen, toda to je staroslovenska navada, da se napijemo ob takih časih in prilikah in prav nič bi ne škodilo, gospod Goba, da se te lepe navade poprimete tudi Vi in da delate čast svojemu imenu. Toda da ne zaidem z začrtane poti, naj nadaljujem. Hotel sem samo poudariti, da je naš slavljenec velik pesnik pred Gospodom in da bo še nekdanj dika in ponos vseh Slovencev, kolikor jih je vpilo živijo pod balkonom zadnje literarne slavnosti v Ljubljani. To je, kar sem hotel pibiti, zakaj ne samo med Slovenci, tudi med drugimi večjimi narodi ni še bilo slišati, da bi bil zašel med pesnike davčni praktikant. Imeli so privilegij do tega obrta čevljarji in krčmarji, harmonikarji in cunjarji, včasih je smel med nje celo kak učitelj, a davčnega praktikanta nikjer! Nikjer, gospoda! Zato, gospoda, se usojam, da dvignem svojo čašo na čast prvemu pesniku iz tega stanu, a tudi na čast Slovincem, ki so s tem zopet pokazali, da napredujejo na vseh koncih in krajih. Živio!«

Leskovec je bil vedno bolj bled, a iz oči mu je odsevalo vedno bolj prešerno, vedno bolj škodoželjno. Rdeči obrazi navzočnikov so se daljšali ob govoru učiteljevem, a nihče ni vedel, zakaj se mu je po-

daljšal obraz. Nihče ni vedel, kaj je hotel učitelj povedati, a vsak je čutil nekaj, kar mu ni bilo prav. A trkali so vsi in pili prav po staroslovenski navadi. Niti glavar se ni branil. Ko je trčil z Mehkobo, mu je dejal tiše:

»Zdi se mi, da ste eden tistih, ki mnogo govori, pa malo misli. Svetoval bi Vam, da delajte narobe!«

»Glavar je hud, ker niste napili njemu«, mu je pošepnil Goba. »Jaz nisem tako neumen, gospod učitelj, a Vi ste učinili veliko glupost. Škoda za tako pametnega in korajžnega fanta!«

Učitelj ga je pogledal presenečen. Zaničljivo se je nasmejal.

»To bo storil gospod davkar, ko se zbudi.«

Zasmejal se je tudi Goba in stopil za trto, a usta so mu ostala dolgo odprta, ko je videl izraz na obrazu učiteljevem.

Učitelj je stopil za njim in ga je potrkal po rami.

»Vi ste dober človek, Goba; škoda za Vas, da ste predsednik kluba limonadarjev. Spokorite se, še je čas, in veseli bodo vsi, ki Vas imajo radi!«

Goba je raztegnil usta še bolj in v oči so mu stopile solze.

»Bodiva prijatelja, gospod učitelj! Vi ste res pameten človek« . . .

Okoli mize je tačas šumelo še bolj, vpili so drug proti drugemu, kakor bi sedeli tam sami glušci. Nobeden ni sedel več na prejšnjem mestu, pomešali so se bili med saboj in govorili same imenitne reči. Tedaj se je pa dvignil Leskovec in potrkal na čašo. Videti je bilo, da ga je prevzelo vino. Pogledal je tja doli po mizi in je govoril.

»Častito omizje! Nenavadna čast je danes doletela mene skromnega davčnega pisarja s tem, da ste

me počastili v tako velikem številu in s tem, da ste mi govorili tako lepe napitnice, ki jih nikakor nisem zaslužil. Lepo Vas prosim, prvi govornik mi očita, da sem zvezda, a drugi me potiska med pesnike. Kaj si boste mislili o meni Vi, ki ste sami častivredni možje poštenjaki, ki še nikdar niste trgali zvezd in ki ste v zadregi, kedar Vas kdo vpraša, med kakšne pijance štejete Prešerna? Kaj si boste mislili? Gorje mi, ako to verjamete, vsako moje opravičevanje bo zastonj! Toda poznam Vas, gospodje, Vi ostanete na oni lepi beli cesti, ki ste hodili do zdaj po njej in se jutri ne boste brigali za odišlega davčnega praktikanta, tudi če je res tako nesrečen, da je pesnik. Dolgo nisem še med Vami, delal sem po svojih močeh vestno in skrbno, a znamenje je na mojem čelu in Vi ste opazili to znamenje. Skrivaj ste se drezali in gledali vanj in našli ste v njem moč, da ste mi zalučali polena pod noge. Umaknil sem se jim dozdej, a Bogve kaj bo v prihodnje. Nočem usmiljenja, a zahtevam pravice . . .«

»Ta pa zabavlja«, se je zdajci oglasil davkar, ki se je zbudil pri zadnjih stavkih. »Kdo mu daje pravico?«

»Res je, kdo mu daje pravico?« je zavpila vsa vrsta in se ozirala proti glavarju.

Toda Leskovec se ni dal motiti. Njegov obraz je rdel, in nadaljeval je glasno in s pikrim naglasom.

»Poznam Vas, gospoda slavna! Kdo vpije vedno, da je Slovenec z dušo in s telesom, pa se doma z ženo razgovarja samo nemški in ima v hiši same nemške governante?«

Glavarju je obraz zatemnel in vdaril je s pestjo ob mizo.

»Ta mlečnež, ein so freches Individuum, čakaj strela!«

Vsi so prebledeli razen Leskovca, ki se je trpko smehljal in še vedno stal.

»Ta žalitev! Kdo bi si mislil kaj takšnega?«

Glavar je vstal in se je opotekel po klobuk. Takoj mu je bil za petami sodnik in za njim davkar. A vstali so tudi drugi in drli za glavarjem. Goba je bil zadnji. Stopil je k praktikantu in mu je dejal:

»Hudič Vas je zmotil. Čemu treba zabavljati in kaziti tako lepo družbo? Ako ne znate prenašati vina, bi bili pili limonado in lepo in genljivo bi bilo slovo. No, sicer ste pa imeli prav, a jaz moram oditi, oprostite, saj razumete, služba je služba!«

Leskovec je sedel na stol in se še vedno smejal. Ostala sta na vrtu sama z učiteljem Mehkobo.

»Škoda zate, Mehkoba, da imaš tako neumno ime! Poznal sem človeka, ki se je pisal za Hrasta, a je zlezel pod klop, ko je začul pasje lajanje. Pri Tebi je narobe. Pij!«

Trčila sta in izpila do dna.

»Vidiš, takšni so stebri naše domovine! Ali čuješ, Mehkoba?« . . .

Za vrtom je šumela voda kakor bi se oddihala . . . v lesu nad župniščem se je oglašal čuk.

V.

Čez dolgo Ti zopet pišem, Mela! Glej, iz plačnega davčnega praktikanta sem res postal neplačan literat. To se je pa zgodilo takole. Pred menoj je prišel glas na moje sedanje mesto, da sem nezadovoljnež in rogovilež. Gledajo naj mi torej na prste in vsako nerodnost naj javijo gori, misliš si lahko, kam!

To je bila posledica onega večera, ko sem se poslavljaj s prvega svojega mesta, kakor sem Ti bil pisal. Glavar mi ni mogel pozabiti žalitve. Vrag ga res vedi, kako je prišlo tisti večer, da sem razpodil to častito družbo. Sedel sem nekoliko časa mirno in spodobno, kakor sem bil miren in spodoben ves čas, dokler sem bil priklenjen na ono okno nad umazano vodo. Tudi tisti večer sem sklenil, da bom miren in spodoben, kakršen mora biti vedno davčni praktikant. A hipoma se mi je zazdela ta častita družba glupa in umazana, kakor voda, ki je tekla pod mojim oknom. Ničesar mi niso storili ti ljudje, celo počastili so me prav toliko, kolikor so znali in kolikor so bili vredni, a mene je hipoma obšla neka prešernost in objest in potipati sem jih hotel od strani, od katere jih ni potipal še nobeden. In razžaljene so bile visoke glave, a jaz sem se jim smejal in smejal se jim je Mehkoba, ki je bil edini človek med njimi. Zato so ga pa poslali tja gori na goro Sv. Pankracija, kjer sta živela z župnikom Petrom od jutra do večera ob tisti misli in ob tistem dejanju, in kjer se je Mehkoba kmalu potem oženil od žalosti in pijanosti. Župnik je prišel tisti dan dobre volje iz bližnjega trga, kamor je peljal na prodaj svojega najdebelejšega pujska. V visokih in blatnih škornjih je stopil z voza in se napotil naravnost v cerkev.

»Kaj Te je zmotilo, ubogi Mehkoba? Tvoja postelja je preozka za tako razsipčnost! Mar bi živel z manoj ob tisti misli in ob tistem dejanju kot dozdej!«

Mehkoba je molčal, a župnik je stopil pred oltar. In govoril je novoporočencema tako ginljivo, da je jokal cerkovnik, ki je bilo splošno znano o njem, kako ga vsak večer tepe boljša polovica. S tem je bila zapečaten usoda Mehkobova. Kogar hočejo ubiti, ga najprej oženijo, Mela! Škoda ubogega Mehkobe!...

Opazovali so me torej in gledali so za manoj, kamor sem se obrnil. Jaz pa nisem videl njih škodoželjnih oči, krenil sem na pot, kjer sem bil sam s saboj, kjer ni bilo drugega popotnika razen mene. Zavedati sem se začel, da se bliža oni čas, ki sem Ti govoril o njem ob najinem slovesu. Se še spominjaš mojih besed? »Pride čas, ko strem tiste okove, ko se bode razširila moja soba, da bode velika in široka, kakor je velik in širok svet. In izgine okno, ki ovira moj razgled, in moje oko se bode paslo nad lepoto, ki jo je ustvaril Bog svojim izvoljencem. Velik bodem ...« Stopil sem tedaj s prvim korakom na to novo pot, ne samo v mislih, stopil sem v dejanju. In vedno bolj sem pozabljal, da sem plačan davčni praktikant in da je moja dolžnost, da gledam na številke pred saboj in se ne zmotim za vinar. Pozabil sem, da mora biti moj hrbet prožen in da morajo lagati moja usta. Zakaj sem pozabil; Mela? Zato ker sem delal skrbno in vestno kakor nekdanj, a oni niso videli mojega dela. Oni so videli samo znamenje na mojem čelu in so se drezali in so se mi smejali. Smejati sem se jim začel v obraz tudi jaz, njim, ki so bili moji predstojniki. Kakšne pravice so imeli do mene? Ali so se mi smeli rogati, ker so mi dajali kruha? Ne! Ako ga nisem po njih mislih zaslužil z delom, sem ga zaslužil zato, ker je bilo moje srce čisto, ker je bila moja ljubezen velika! —

Nekega večera sem šel mimo gostilniškega vrta, kamor so zahajali moji predstojniki. Na mizi pod kostonji je brlela luč, okoli nje so temneli obrazi, sami pošteni obrazi, ki si niso upali odložiti uradne krinke niti pri vrčku piva. Opazoval sem jih s ceste, daljšala so se jim lica, mršile so se jim obrvi in raztezala so se usta v spodoben nasmeh. Najlepše uradno zaupanje

je vezalo to odlično družbo. Pili so po taktu. Nižji si je upal srebati šele tedaj, ko je pil njegov predstojnik. Tako se spodobi. Ko je govoril višji, so kimali nižji, in njih oči so se sramežljivo upirale v mizni prt. Dolžnost njih je pa tudi bila, da so se smejali dovtipom, naj so bili še tako vodeni in neumni. Tudi to se spodobi!

Imel sem veliko veselje tisti večer, Mela! Stal sem dolgo na cesti in poslušal in opazoval. Ako bi imel naših velikih literatov zmožnosti in naših psevdoliteratov nesramnost, tedaj bi bil lahko ustvaril nov genre v našem romanu, in klanjali bi se mi že sedaj uredniki ilustrovanih mesečnikov. To so bile prešerne misli, Mela, in iz njih lahko sklepaš, da se je res bližal moj veliki čas! —

»Vedno bolj je zanikern, vedno slabši delavec,« je govoril tedaj moj šef. »Pustiti ga ne smem pol ure brez nadzorstva. Najmanjše adicije ne izvrši več brez napake!«

»Literat ni nobeden za nič,« je ponižno pristavil kontrolor.

»Literat? Ha, ha, literat! In pa kakšen!«

Zasmejal se je neki »višji« in za njim so se spodobno zasmejali drugi. V tistem tonu in v tistem taktu!

»Literat, da, slovenski literat,« je dejal šef.

Zopet so se zasmejali in pokimali.

In nisem se mogel zdržati niti jaz, Mela. Zasmejal sem se glasno takoj za njimi. Dvignili so glave in se ozrli na cesto.

»To je bil on,« je dejal kontrolor.

»Preglasno govorimo,« je pritrdil šef že nekoliko tiše.

»Der Horcher an der Wand . . .« je recitiral ponižno moj kolega Krivec. Vnovič sem se zasmejal ter odhajal dalje . . .

Ali misliš, Mela, da me je kaj razburilo to govorjenje? Moj glasni smeh je sicer pričal, da ni v moji notranjščini vse v redu, da se je nekoliko nategnila neka skrivna struna, toda posebnega ni bilo. Bil sem pač lahkomiseln, najboljše znamenje, da sem bil že tedaj literat po božji volji. In stopal sem dalje po cesti, dalje vun iz trga. Temna je bila noč in brez-mesečna, tiho je stalo drevje ob cesti in nepremično, nikjer ni bilo nobenega glasu. Gori v rebri na desnici je svetilo skozi drevje par luči, edino znamenje, da so blizu ljudje. Dobro mi je dela ta tišina, ta samota, in moja noga je stopala dalje. Polastilo se me je neko hrepenenje, da bi šel dalje in dalje po tej tihi komaj vidni cesti, da bi izginil v tej temi in da bi ne bilo sledu za mano. Vse naj bi se zabrisalo za mano, vse, in na večne čase! Lahke so postajale moje noge, vedno lažje, veselo je postajalo moje srce, vedno vselejše. Dalje, dalje! Manjkala mi je samo harmonika siromaka Marka in dovolj bi mi bilo vsega . . .

Ko se je zdanilo, sem se zdramil iz svojih sanj. Zdramila me je svetloba, zdramil me je šum in ropot vozov, zdramili so me človeški glasovi. Ko sem se ozrl, mi je bila tuja okolica, ki me je sprejela. Pred mojimi očmi se je dvigal visok začrnel zvonik, izpran od burje in dežja. Pod njim in okoli njega so se stiskale male kočice, videti je bilo kakor bi se v ozadju vdirale v tla in izginjale. Skoro pred vsako kočico je stal človek, bosonog in gologlav, in njegove oči so strmeč gledale mene tujca in ugibale, kako mi je zašla noga v to dolino solz in gorja. In te glave s koščnimi in razoranimi obrazi, z visokimi nagubanimi čeli in velikimi zarjavelimi plešami so se ozirale za mano, dokler nisem izginil za zadnjo kočico. In tam na vrhu sem se ozrl. Razgled sem imel po vsej vasi. Pred

kočami so še vedno stali bosonogi in gologlavi možje, a imeli so sedaj prekrižane roke na prsih, in glave so jim klonile navzdol. In njih pleše so se svetile v vzhajajočem solncu in bile so še večje in še bolj zarjavele. Iz koč se je dvigal tenak dim kvišku in skozi odprta majhna okna se je zaslišal semtertje otročji glas, tenak in bolesten in gladen. Tedaj sem pa začutil, da so postale moje noge hipoma težke, in da je legla žalost in bridkost v moje srce. Legel bi na tla v rumeno travo in jokal bi, da bi se razjokala z manoj vsa ta nesrečna okolica. A okrenil sem se počasi in težko sem lezel s klanca . . .

Više in više je lezlo solnce, a jaz sem se zavedel, da moram domov. Nazaj v ono zatohlo sobo, nazaj med svoje prijatelje, ki me bodo sprejeli s škodoželjnimi pogledi in hinavskim nasmehom. In še zamudil bodem uradne ure! Pospešil sem korake, solnce je pripekalo, pot je lil curkoma raz moje čelo. Ni ga bilo veterca, ki bi me ohladil, ni ga bilo ob poti studentca, kjer bi ugasil svojo žejo. A vendar dalje, dalje!...

»Žejen sem!« sem zavpil in omahnil sem na obcestni kamen, da bi se odpočil. Nad mojo glavo je razprostirala svoj vrh košata topol, na njej je pel škržat melanholično pesem. Po cesti pa je plesalo solnce in svetil se je beli prah, da je jemalo vid. Od nekod je priletel vrabec, povaljal se je po prahu, iztegnil vrat in odletel z drobno biljo v kljunu. Niti ozrl se ni name.

Zdrknil sem s kamena v travo pod topol, položil sem roke pod glavo in gledal kvišku. A oči so mi nehoté zlezle skupaj in zaspal sem trdno. Zbudilo me je ropotanje voza. Skočil sem kvišku in pogledal na uro. Bila je prva čez poldne. Ves dan izgubljen, izgubljene uradne ure! Zaklical sem voznika, naj ustavi,

da se popeljem z njim domov. Toda bil je že predaleč, ni me slišal. Izginil je za ovinkom in velik oblak prahu se je dvigal za njim. In zopet je bilo tiho okoli mene, celo škržat je bil odletel drugam . . .

Doma so me iskali, šef je bil poslal pome. A nihče ni vedel, kje sem. Gledali so se debelo v pisarni in se muzali.

»Liter-rad je izginil!«

»Noč ga je vzela.«

»Bog ve, kje preganja snočnega mačka! Da je bil pijan, je jasno!«

»Morda se je kje ustrelil?«

»Ni škoda zanj!«

In pisali so dalje in bili so edini v svojih lepih mislih. Ko me ni bilo doma še opoludne, je vedel že ves trg najnovejšo novico. Pritekel je k šefu moj krojač in čevljar, pritekel je gostilničar, ki sem pri njem obedoval.

»Vsem je dolžan ta nepridiprav!« je vzdihnil šef in pogledal kvišku. »Zakaj ste mu dajali, tako zani-karnemu praktikantu? Kdo naj Vam pomaga?«

Odšli so poštenjaki, a nihče se ni spomnil, da bi bil povedal, koliko časa sem jim dolžan in koliko sem jim dolžan. Krojač je imel dobiti še pet goldi-narjev, čevljar dva in gostilničar toliko, kolikor je znašala hrana od prvega dalje. In vendar takšno vzne-mirjenje že prvi dan, odkar sem »izginil!« Kje je tičal vzrok? . . .

Proti večeru pa sem prikoral v trg. Začudeno so me gledali oni, ki so me srečavali, začudeno, kakor bi prihajal z onega sveta.

»Praktikant se je vrnil!«

»Kaj vruga?«

»Vedel sem, da se ni obesil, prevelika kukavica je!« . . .

Drugi dan so mi obesili na vrat disciplinarno preiskavo, Mela. In to samo zaradi enega zamujenega dneva. Tedaj se mi je prignusilo vse. Ni se mi zdelo vredno, da bi jim odgovarjal resno na vsa podla sumničenja, v svojih odgovorih sem se norčeval iz njih. In nazadnje so razumele te uradne krinke, da se norčujem. In začeli so grizti kakor stekli psi. Vsak dan so našli na meni novo nerodnost in nerednost, in odhajala je pritožba za pritožbo na višje mesto. A jaz sem delal kakor prej, skrbno in vestno.

In tedaj je bilo, ko sem začel pisati svojo prvo povest. Toda o tem Ti hočem pisati prihodnjič, ker so nocoj že trudne moje oči in se tresejo moje roke. Do tistikrat pa, Mela, ostani zdrava in ne vdajaj se mislim, ki bi zameglile Tvoje jasne oči, ki bi z žalostjo oškropile Tvoje otroško srce. Spavaj sladko, Bog s Taboj, Mela! —

VI.

Moja prva povest, Mela! Čudna, nerazločna so čuvstva, ki me obhajajo ob tem spominu. Nekje na dnu mojega srca, globoko tam doli, se je zgenilo, se je spočelo. Nejasno je bilo, zamotano v kaos čuvstev, a živel je in se je gibalo. In sililo je kvišku, na površje. Izcimila se je misel in je porodila drugo. In splule so misli v bajni svet domišljije in zadobile so obliko. Postalo je jasno in svetlo in srce je občutilo radost in bridkost. Z nevzdržno silo je kipelo na dan, kar je bilo tam notri, in razlilo se je življenje pred menoj. Življenje? Ali sem že kaj doživel? Da, živ-

ljenje, Mela! Ni bilo to življenje zunanje, kakršno se dan za dnem vali pred nami v milijon izpremembah, ni bilo to življenje, ki ga uničuje smrt, bilo je notranje življenje, ki ga živi duša sama zase. Me li razumeš, Mela? Nisem hotel biti fotograf, ki nastavi svoj aparat s smehljajočim obrazom, kamor se mu vidi najbolj pripravno, nisem hotel biti profesor, ki secira besede, hotel sem biti otrok svoje duše, svojega srca! In tako sem postal pisatelj, Mela . . .

Toda, Mela, srcé me boli, priznati moram Tebi in vsej javnosti, da sem zgrešil pot, da sem se dal zapeljati.

»Čemu pišete tako? Ljudje se Vam bodo smejali,« se mi je dejalo.

In zopet:

»Dandanes zahtevajo življenja, kakršno je in ne takšnega, kakršno bi morda lahko bilo, ako bi ne bilo greha na svetu.«

Da, greha! Mela, tačas niti vedel nisem, kaj je greh. Greh mi je bil že to, kar je bilo drugim čednost, ki so se ponašali z njo. In še dandanes, Mela, ne vem, kaj je greh.

Pač, Mela, to vem, da je bila izprememba, ki se je pozneje izvršila z mano, velik greh! Da sem izpremenil svoje prepričanje, da so me pregovorili s takšnim besedičenjem ljudje fotografi in profesorji, to je neodpusten greh! Ali zgodilo se je, in povratka ni več iz dežele zmote in zmedenosti . . .

Prišel sem v dotiko z literati, z našimi »priznanimi« in z onimi, ki so uživali zaslužen pokoj na lavorikah, ki so jim jih nanosili svojedobno »zadovoljni Kranjci«. — Teh »zadovoljnih Kranjcev« se spominjam ob vsaki priliki, zlasti pa pred vsakimi volitvami, ko razgrinjajo svoj program ter pri raznih prireditvah

veselic v »dobrodelne namene«. Škoda bi bilo, da bi izginil ta tip iz dežele! — Seznanil sem se torej z vsemi. Poln jih je moj album in vsakega poznam posebe . . .

Ali tačas še nisem poznal vseh.

Nekje v naši deželi je bila veselica, lepa in velikanska veselica. Ves spored se je vršil točno in gladko in tudi zadnja točka se je začela z vso ono gorečnostjo, ki je lastna ljudem, ki so rojeni pod trto. Žal, ako bo morala ta točka kdaj izginiti z veseličnih sporedov! Velik vrt, pod kostanji pogrnjene mize, za njimi rdeči obrazi. Glasno govorjenje in prešeren smeh, za grmovjem stiskanje rok in šepetanje. Vse v poveličevanje velikega dneva!

Tam med njimi je sedel on, ki so ga želele spoznati moje oči. Zaslovel je bil čez noč. En sam spis ga je dvignil na površje, da se je povsod imenovalo njegovo ime. Jaz sem se sicer čudil, kako je to mogoče. Našel nisem na njem ničesar, kar bi bilo vredno občudovanja, a zadovoljni Kranjci so ga vpisali med prve naše zvezde in moja dolžnost je torej bila, da sem ga moral občudovati tudi jaz.

Sedel je torej med njimi in ko sem ga ugledal prvič, si je popravljal nanosnik in se je smejal. Priklanjal se je postarni devici, ki je sedela vsa blažena poleg njega.

Predstavil sem se mu.

»A, Vi ste torej tisti Y? Dobra znanca sva že po spisih. Oprostite, gospodična, da Vas zapuščam za nekoliko hipov!«

Prijel me je pod pazduho in vlekel me je za saboj.

»Stopiva nekoliko po vrtu, laže se da tako kaj pogovoriti.«

Zavila sva na stransko pot in izginila med grmovjem.

»Oprostite,« mi je dejal takoj v začetku, »Vi ste velik osel.«

Pogledal sem ga začudeno. »Mož hoče biti originalen,« sem si mislil, a dejal nisem ničesar.

»Glejte, v današnjih časih, pa takšen idealist! Čemu pišete take budalosti? Dandanašnji se to ne izplača. Poglejte mene, samo malo sem jim poščegetal živce in že sem imeniten!«

Zasmejal se je cinično in si zopet popravil nanosnik. Pošla mi je sapa, tako sem bil presenečen.

»Sicer pa imate tudi Vi prav. Vsak naj piše po svoje, nihče naj ne posnema drugega! Individualnost, to je prvi pogoj. Mačka ni za to, da bi jedla solato.«

»Ali oprostite mi, Vi ste grozen človek!«

»Samo pameten, prijatelj, samo pameten! Torej vsak naj ostane pri svojem, to je prav. Mene na primer ni treba posnemati, jaz hočem ostati sam kot viden mejnik daleč naokoli. Toda tako tudi ne smete več pisati kakor ste dozdej. Pišite po vzgledu kateregakoli drugega, sicer poginete. Nihče Vas potem več ne povoha!«

Imel sem dovolj moža, ki je oporekal samemu sebi. Moja sodba o njem je bila končana. Otresti sem se ga hotel.

»Veselilo me je, da sem Vas spoznal. Oprostite, še neko pot imam, zato se poslavljam.«

»Že? Mnogo bi Vam še imel povedati. Torej uvažujte moje besede, verujte mi, da sem jih izgovoril samo zato, ker Vam želim dobro. V kratkem bom urednik našega najboljšega lista in za tistikrat se Vam priporočam. Toda, individualnost, in pa mene na miru!« —

Naglo sem stopal z vrta in sem krenil za trgom proti kolodvoru. Glej ga, samo malce jim je poščegetal živce in že je imeniten! Kaj bi rekel, ako bi mu kdo drugi povedal to v obraz? . . .

Mela, ne zanima te morda ta moja blebetavost, in čas je, da neham. Toda povedati sem Ti moral to, ker nimam drugega, ki bi mu razodel. Ali si ne moreš misliti, kako je začela ginevati ob takih doživljajih moja samozavest? Čutil sem, da sem ponižan in malovreden, pogreznil sem se z vzvišenega svojega stališča v blato do kolen. In začel sem se zavedati, da ne strem nikdar okov, ki me oklepajo od rojstva, ker jih ne more streti nihče, komur so jih naložili. Majhen ostanem, Mela, majhen, kakor je majhna moja soba, ki v njej prebivam. Nikdar se ne razširi pred mano razgled v obljubljeno deželo, vedno me bode spremljala ona žalostna pesem, ki se je glasila čez vodo izza zamreženih oken tja do moje pisalne mize v prvi moji službi. Majhen ostanem, kakor so majhni in nizki ljudje okoli mene. Majhen! . . .

»Tako stoji zapisano in zastonj je vsak upor,« je dejal moj oče pri mojem slovesu. —

Mela, še nekaj Ti imam povedati! Glej, dozdeva se mi, da naju je ločila usoda za vselej. Nikdar ne boš moja žena. Samotna bo moja pot, ta kratka pot, kolikor je še pred mano. Ne žalosti se, tako je moralo priti!

VIII.

Ivan Leskovec je bil bolan. Podaljšala so se mu bleda lica, oči so izgubile prejšnji ogenj. Vlačil se je semtertja kakor megla, nikjer ni mogel najti miru. Vedno je iskal nečesa. Njegove oči so gledale v tla,

so se hipoma dvignile, se prestrašile, a iskale so in iskale.

»Iščem se in iščem, samega sebe iščem.«

Postal je in se začudil.

»Sem li kedaj bil? — Ni me bilo, zato se nisem mogel izgubiti. In zato se ne najdem nikdar!«

Iz kota je hodil v kot po svoji ozki sobi, vroče so bile njegove roke in so visele navadno ob životu navzdol. Viselo je vse na njem in ob njem, vse je sililo k tlom in iskalo. Ušesa so bila prozorna, štrlela so od glave, poslušala so natančneje in skrbneje. Kakor bi se imela od nekod približati tiha stopinja in bi morala za to stopinjo kreniti noga Leskovčeva. Skupno bi se oddaljili, prav tako bi izginil sled za njima. In končana bi bila trnjeva pot.

»Tako hitro? Brez sadu?«

Nasmehnil se je bridko ob tej misli.

»Zakaj ne? Tako so hoteli oni, ki so me ubili! Ni jim bilo po volji, da bi dozorel sad na takšnem drevesu!« —

Lepi so bili dnevi zunaj. Pomlad je silila v deželo, mogočno hrepenenje se je razlilo čez plan, vse je koprnelo v sladkem pričakovanju. Vun, tja v lepi svet, daleč čez hribe in doline, daleč v deželo sanj in nad!

Tudi Leskovec se je zdramil. Z veliko energijo je vrgel od sebe malodušnost, ki ga je tlačila. Oživel je še enkrat. Popotno palico v roke, ojačile se bodo noge, izginile bodo bridke misli in nova moč se naseli v žilah! Glavo kvišku, kdo bi obupaval spomladi?

Odpravil se je.

Čutil je še svinec v svojih nogah in ob sencih ga je tiščalo v glavi. A stopal je dalje. Ko je šel

mimo urada, je stal kolega Krivec na pragu in se je solnčil. Dobro mu je delo, to je kazal njegov zadovoljni obraz. Z veliko slastjo je vlekel dim iz cigarete in se oziral za vsako punco, ki je šla mimo. Čedne so te punce in nedolžne tudi, kaj ne Krivec? Mislil si je to Leskovec, ko je zagledal Krivca in zasmeljal se je prvič čez dolgo, tako neumna se mu je zdela ta misel.

A Krivec se je zmuznil v urad, ko je zapazil Leskovca. Kmalu so se prikazale ob oknih razne glave. Bile so nekoliko v ozadju, da ne bi se preveč videle. To bi ne bilo lepo. Toda Leskovec je čutil, kako počivajo vse oči na njem, je uganil, kako se drezajo lakti, kako pomilovalno in škodoželjno hkratu se spogledujejo njegovi bivši kolegi. Zdelo se mu je, da sliši šefov glas: Ta ne bo dolgo tlačil trave! In nalašč se je ozrl proti oknom, k vsem po vrsti, in privzdignil je klobuk. Izginile so glave, na cesto so zrle samo šipe . . .

Ob koncu ulic ga je srečal prijatelj iz krčme.

»Kam, Leskovec? — Vrni se, čez most ne prideš, tvoj koš je preslab!«

»Odkritosrčen si, prijatelj, in to dé bolje nego pomilovanje. Hvala! Poizkusiti hočem dalje.«

Ni se ozrl, šel je naprej.

»Ne prenaglo, prijatelj! Komaj Te dohajam, počakaj, da se pogovoriva.«

Prišel je bil za njim naglo in nemudoma. Leskovec je obstal, in razveselilo se je njegovo oko.

»Ti, Mehkoba? Bog Te sprimi, bolj sem Te vesel, nego da bi videl svojega očeta. Glej, zopet si navzoč ob mojem slovesu! Poslavljam se od teh krajev, poslavljam od teh ljudi — za vselej.«

Stisnila sta si roki in si pogledala v obraz.

»Stopiva k Blažu tamle pod murvo, dober cviček ima. Tvoj nos, Mehkoba, ne kaže, da bi se branil.«

Zasmejal se je Mehkoba in pokazal škrbasta usta.

»Kako naj bi se ga branil, Leskovec? Najboljši moj prijatelj je. Pomaga mi nositi veselje tega življenja in zvečer me položi na postelj, da ne nadlegujem svoje žene. Težko bi izhajal brez njega.«

Drug za drugim sta prestopila prag, molče in vtopljenata vsak v svoje misli. Pridrsal je oče Blaž in se je začudil, da ima gosta že tako zgodaj.

»Kaj bo dobrega, gospoda? Lepo vreme imamo, breskve na vrtu so že začele poganjati in v grm za vodo se je že naselila penica. Zgodnja pomlad prihaja letos.«

Pogledal ga je Leskovec in dejal Mehkobi:

»Vidiš ga, nikdar še ni zapisal črke in staval bi, da niti pisati ne zna, in vendar je poet!«

Obrnil se je k Blažu.

»Povejte mi Blaž, ali ste bili že kedaj lehkomišelnost v svojem življenju?«

»Lehkomišelnost, gospoda? Ne da bi si bil v svesti, ne da bi vedel, verujte mi! A vendar napravim vsak dan drugo in vsak dan večjo neumnost. Ako ni to lehkomišelnost, ne vem, kaj naj bi bila!«

»Vidiš, Mehkoba, vse se strinja. Rojen poet!«

»Prinesite liter cvička, poet Blaž!« je dejal resno Mehkoba in sedel za mizo.

Liter je stal na mizi, liter pristnega cvička, kakršnega se je dobil samo pri Blažu. Prinesel ga je Blaž z velikim veseljem in z vso spoštljivostjo.

»Iz Gadove peči, gospoda! Klobuk doli pred njim, zlasti ako ga človek pije zjutraj, dokler je še trezen! Pokusita, gospoda!«

Nalil je krčmar lastnoročno in opazoval penečo tekočino. Oko se mu je svetilo in usta so se mu gibala kakor v tihi molitvi.

»Ako bom imel še takšnega v kleti,« je dejal potem, »tedaj ga dvignem na smrtno uro polno čašo in zapojem vesel: Oče nebeški, glej, še ta kozarček zdej!«

»Ali ga vidiš, Leskovec? Vsa njegova duša je v tej kapljici in vse njegovo življenje. Škoda, da ga ne vidi Goba! Ali se ga spominjaš, Ivan?«

»Da, kaj je z njim?«

»Nič. Mož je imel preveliko misel o samem sebi. Dolgo ni mogel zdržati, uvidel je bil, da ni rojen za abstinenta. Umrl je že. Čast njegovemu spominu, plemenit človek je bil in svoj posel je opravljal s krvavečim srcem in z največjo počasnostjo. Mojo hišo in mojih par stolov je poznal prav dobro.«

Umolknil je Mehkoba in zrl v tla. Težko mu je bilo pri srcu, kakor bi se bil spomnil očeta, ki ga je imel rad in ki je počival že dolgo pod zeleno rušo. Tudi Leskovec je molčal in zrl skozi okno na cesto kakor v sanjah. Krčmar je sedel k drugi mizi in v roko je vzel časopis. Krivico mu je bil delal Leskovec, ko ga je bil obsodil, da ne zna brati. In hvaležnost do onih, ki so ga naučili brati, je kazal Blaž s tem, da se je vsakikrat odkril, ko je vzel v roke časopis. Tudi poleti ga niso mogle od tega odvrniti niti muhe, ki so plesale po njegovi pleši.

Tiho je bilo v sobi nekoliko časa. Skozi okno so pripluli vanjo čisti solnčni žarki in eden se je uprl v Mehkobov kozarec, da se je pozlatila v njem plemenita tekočina. In Mehkoba je obrnil vanj svoje oko in ni se mogel zdržati.

»Na zdravje, Leskovec! Pijva in bodiva vesela!«

»Tako je,« je dejal krčmar in pokimal z glavo. »Poštena človeka sta. Pri vinu so žalostni samo lopovi.«

Trčila sta in pila in zopet nalila.

»Ne zameri, Leskovec, slišal sem, da so Te ubili. Kaj si jim storil?«

»Kaj sem jim storil? Mehkoba, kaj si jim storil Ti, da so Te poslali gori k Sv. Pankraciju in da so Te oženili?«

Mehkoba se je nasmejal.

»Ni mi več hudo, Leskovec. Zdaj bi niti ne mogel živeti več drugače in res ne morem biti hud. Storili so svojo dolžnost.«

»Tako je, Mehkoba, storili so svojo dolžnosti. Tudi pri meni so jo storili, ker niso mogli drugače in ker so spodobni ljudje.«

»Ali si popolnoma proč?«

»Popolnoma na cesti. In niti zasmeljati se niso upali, ko so me zalučali vun in ko so videli, da sem padel na obraz, in da se je z blatom oškropila moja obleka. Obraz se jim je nabral v žalostne gube. Žal nam je, da Vas je zbolelo, ubogi človek, so mi dejali in so gledali v tla od pomilovanja in odkritosrčnosti. Pobral sem se, Mehkoba, in nisem se ozrl nanje. A pljunil sem nazaj in sem odšel. Tako, zdaj sem tukaj in se odpravljam v svet, tretjič in zadnjič. In Ti si prišel k mojemu slovesu, Mehkoba, in jaz sem vedel, da prideš. Moral si priti, ker sicer ne bi bil Mehkoba!«

Krčmar je privzdignil glavo in poslušal. Večale so se mu oči in drhtele so ustnice. A nazadnje je pokimal z glavo in bral dalje.

Mehkoba je razmišljal. Svetil se je njegov nos in roke so se skrčile v pesti.

»Čuj, Leskovec! Na cesto so Te vrgli in nič Ti niso dali na pot. Kam hočeš s praznimi rokami in z boleznijo v telesu? Glej, tu imaš roko, stopi z menoj gori k Sv. Pankraciju in ostani pri meni! Malo imam, a tudi mala celota se da razpoloviti. Tudi moja žena Ti ne bo na potu, navadila se je molčati. Odstopim Ti kot, kamor boš lahko v miru položil svojo glavo.«

Krčmar je zopet nehal brati in zopet so se mu večale oči.

»Hvala Ti, Mehkoba, poznam Te, da Ti je to resnica, a moja pot pelje drugam. Ne morem še za Taboj, toda ako bi Te kedaj potreboval, se spomnim Tvojega imena in potrkam na Tvojih durih. Pijva, prijatelj!«

Steklenica je bila prazna.

»Ali naj ga pokličeva še?« je vprašal Mehkoba.

»Moji žepi so prazni in dolga je moja pot. Tudi Ti menda nimaš odveč.«

Tedaj se je pa dvignil krčmar in pristopil. Molče je vzel steklenico in jo napolnil. A prinesel je zraven če tretji kozarec.

»Dovolita, gospoda, da prisedem. Izpijmo ga skupaj čašo!«

Pogledala sta ga Leskovec in Mehkoba, srečale so se oči vseh treh.

»Kako je to, da nisem še nikdar dozdej videl Vaših oči? In vendar sva se videla že večkrat, Blaž?« je vprašal Leskovec.

Blaž ni odgovoril. Dvignil je kozarec in trčili so. —

IX.

V onih ozkih ulicah z malimi starimi hišami, ki se tiščijo druga druge kakor bi se bale izgubiti, je stanoval Leskovec. Gori pod streho je stanoval. Soba je bila ozka in črna, komaj je stala v njej postelj in mala miza. Imela je eno samo okno, a še tisto je bilo majhno in ako je hotel pogledati na črno umazano dvorišče, je moral stopiti na prste in iztegniti vrat. Zraven njegove sobe so prebivali ljudje nečedni in nemirni. Po ves dan je odmevalo hripavo vpitje od njih in tolkli so po stenah in tleh kakor bi vedno sekali drva. Tudi pretepali so se. Od polunoči naprej pa so smrčali, da Leskovec ni mogel spati. Ako je hotel zjutraj vun, je moral previdno prekoračiti nakopičene smeti, ki so mu jih bili porinili prav pred vrata. Toda Leskovec se je privadil in nazadnje bi se mu ne bilo zdelo prav, ako bi potihnilo vpitje, pritrkavanje in smrčanje. Tudi smeti se je privadil, noga se mu je nazadnje kar sama ob sebi dvignila na onem kraju. Samo včasih, ko je hotel pogledati skozi okno na nebo, a je namesto njega ugledal začrnelo streho nasprotne hiše, se je za hipec spomnil z bridkostjo besed, ki jih je nekdej govoril Meli.

»Razširila se bode moja soba, da bode velika in široka, kakor je velik in širok svet, in izgine okno, ki ovira moj razgled . . .«

Utrujen je ob takšnem spominu omahnil na stol, a domišljija mu je pričarala pred oči zelene travnike in šumeča polja, senčnate loge in temne gozdove. In bilo mu je še huje in neznosneje.

Včasih je potrkalo na njegove duri. Prihajali so obiski. Prišli so sami mladi ljudje s starimi obrazi in z veliki izkušnjami. Govorili so malo, posedali po postelji in po tleh in pobirali zadnje ostanke iz tobačnih

škatelj ter pušili. Napolnila se je soba z dimom, ki se je valil skozi okno kakor skozi dimnik. Bili so bledi in izpiti ti ljudje, in oči vseh so bile lačne.

»Imaš kaj, Leskovec?«

»To, kar imate Vi, prijatelji!«

In pušili so dalje in razšli so se molče in tiho kakor sence.

Včasih pa je bilo drugače. Potrkalo je glasneje in samozavestneje. Stari obrazi teh mladih ljudi so se zasvetili, ko so stopili pred Leskovca.

»Vstani, duša! Glej, vrnili so se časi egiptovskih loncev!«

In odhajali so po stopnjicah in tedaj je bil njihov ves svet. In izpolnila so se njih hrepenenja, postali so veliki in močni! . . .

Leskovec je pisal dolg roman. Imel je mnogo izkušenj in domišljal si je, da ve sedaj, kako je treba pisati, da bode ustregel urednikom in bralcem. Ta roman mu mora toliko donesti, da poplača svoje dolgove pri gospodinji in da si še ohrani kredit pri njej vsaj do konca leta. Potem se mu tako obeta dobro mesto v uredništvu nekega dnevnika. Konec bo bede in nevrednega življenja!

Ko je dokončal svoj roman, se je oddahnil. List za listom je jemal v roke in z veseljem in zadovoljstvom je bral stran za stranjo. Izlil je bil vsa čustva svoja na papir, živelo in kipelo je v črkah, uspeh mora biti velik in časten! In z nekim svetim spoštovanjem je zopet skladal stran na stran, zavil v poseben zavitek in napisal naslov. Smehljaje se je vstal in nesel rokopis lastnoročno v uredništvo.

»Kje je gospod urednik »Svobodne Misli«?«

Vstal je okrogel možiček izza mize in se mu približal.

»Česa želite, mladi gospod?«

»Jaz sem literat Leskovec in prinašam Vam velik rokopis za »Svobodno Misel.« Prepričan sem, da Vam bo ugajal, in da ga bodo veseli bralci Vašega lista. Pri-dobi Vam novih naročnikov.«

Zasmejal se je urednik, da so mu stopile solze v oči.

»Jako zamožavestno govorite, gospod Leskovec. To ni posebno priporočljivo. Sploh opazujem, da manjka sedaj mladini one skromnosti, ki smo jo imeli svoje-časno mi. In vendar smo tudi nekaj napisali. Glejte, napisal sem nekdanjo povest »Prebodena srca.« Vse go-spodične v predmestju so jokale, da so jih morale to-lažiti matere. Ali mislite, da sem si ob tem uspehu kaj domišljeval? Kaj še! Niti na ulice si nisem upal, ker sicer bi se bil razjokal tudi sam. Toda današnji rod, nespodobni rod!«

»Gospod urednik, dovolite, menda vendar ni nič nespodobnega, ako je človek prepričan o vrednosti svojega dela.«

»Dovolite, pravi literat ni nikdar prepričan o vred-nosti svojega proizvoda, to vem sam po sebi. Skep-tičen mora biti in sodbo mora prepustiti drugim, ki so v to poklicani. Sicer pa, gospod Leskovec, rokopisov imam toliko na razpolago, da ne vem kam z njimi. In mnogo je precej dobrih vmes. Vendar sprejemem tudi Vašega v pregled, da Vam pokažem, da nimam pred-sodkov.«

»In kedaj se smem oglasiti, da mi poveste svojo sodbo?«

»Danes teden lahko pridete ob tej uri« . . .

Ves teden je Leskovec taval semtertja brez vsa-kega dela. Od dne do dne je postajal nervoznejši. Od sprejetja njegovega dela je bila odvisna njegova bo-

dočnost, tega si je bil v svesti. In odtod nemirnost in malodušnost.

Točno ob določeni uri se je zopet zglašil v uredništvu.

»Sedite nekoliko, gospod Leskovec, resno besedo imam govoriti z Vami«, je dejal urednik in mu ponudil stol. »Vidite, prebral sem Vaš rokopis, čisto natančno in počasi sem ga prebral. Da, posamezne odstavke Vam lahko citiram na pamet in priznati Vam moram, da niso napačni. Ali v celoti pa delo ni dovršeno in ga ne morem sprejeti. Talent imate, toda zlorabljate ga, gospod Leskovec. Čemu se vtikate v politiko? Kaj je treba tega v povesti? Čemu blatite ljudi, ki jim je blagor naroda nad vse na svetu, a jim Vi podtikate podlost in sebičnost? Verujte mi, da tega še ne razumete in da to ne spada v resno povest, ako bi trdili to tudi mlajši literati vsega sveta. Zlasti pa pri nas se ne sme kaj takšnega! Vidite, naši voditelji se žrtvujejo, delajo brezplačno in imajo od tega samo škodo. In zato naj bi se še blatili, naj bi se krivično obsojalo njih postopanje tudi v povestih? Prijatelj, ozirov moramo imeti mnogo, da ne razžalimo ljudi. Sicer tudi jaz pripoznam, da jo naši voditelji včasih zavozijo, toda kdo bi jim štel to v greh? Spoštovati jih moramo, oni nam hočejo prav, dasi morda tudi včasih nevede delajo nasprotno.«

»In Vaš list nosi naslov »Svobodna Misel«, gospod urednik?«

»Vi se mi rogate? Povem Vam, prijatelj, da niti pojma nimate o tem, kaj je svobodna misel. Sicer sva opravila!«

Urednik je vstal, bil je rdeč v obraz in vrgel je rokopis pred Leskovca.

»Tu imate! Svetujem Vam pa, da ne bodite preveč domišljavi in učite se skromnosti, potem se morda še kedaj srečava!«

Leskovec je pograbil rokopis in ga stisnil pod pazduho. Nasmeljal se je glasno in nespodobno.

»Svobodna Misel«, ha, ha!« . . .

Hitel je iz uredništva na ulice, hitel je dalje iz mesta. Vroče mu je bilo, a njegov obraz je bil bled, skoro rumen. V drevoredu je sedel na klop in se zamislil. Tedaj se je pa spomnil literata, ki se je bil sešel z njim tistikrat na veselici. Bil je sedaj ocenjevalec in korektor pri neki knjigotržnici. Ako je on zadovoljen z delom, ki se ponudi knjigotržcu v nakup, tedaj se delo sprejme in plača. Do njega se je hotel obrniti. Hitel je domov, zapečatil rokopis in ga poslal na njegov naslov.

Čez štiri dni je že dobil odgovor.

»Gospod, kakor ste bili svoj čas naivni, tako ste sedaj brezobzirni. Vrag Vas jaši! Ali res nimate kaj drugega pisati? Za takšne reči ni še zrelo naše ljudstvo in naši prvaki so storili en sam dan več koristnega, kakor boste Vi storili s takšnimi spisi ves čas svojega življenja! Ali nam res hočete odpraviti vse odjemalce? Dobro, da smo še mi tukaj! Pojdite se solit! Rokopis Vam vrnem, ako zahtevate! To so blagohotni moji opomini, spišite kaj drugega, ne tako nesramnega!« . . .

Leskovec je udaril po mizi, da je odskočila steklenica z vodo, ki je stala na njej. Stisnil je ustnice in sikal:

»Hudič! Ti hudič!«

Tedaj je pa potrkalo, nalahko in plaho.

»So že tu«, je dejal Leskovec, »prav prihajajo«.

In vstopili so drug za drugim, oni mladi ljudje s starimi obrazi in z velikimi izkušnjami. Posedli so po postelji in po tleh. Pobirali so zadnje ostanke iz tobačnih škatelj in so začeli pušiti. Napolnila se je soba z dimom, ki se je vlačil po njej kakor žalost.

»Vzemite, ljudje božji, in berite!«

In vzeli so in so brali. Niso se začudile njih oči, niso izpregovorila njih usta.

Pušili so dalje in razšli so se molče in tiho kakor sence.

X.

Luči so že gorele po mestnih ulicah, stopinje večernih izprehajalcev so odmevale v malo podstrešno sobo, in pri sosedovih je bilo nocoj nenavadno tiho. Kakor bi bil kdo tamkaj umrl. Leskovec je ležal na postelji z odprtimi očmi in gledal v strop. Temna je bila soba, samo moten žarek svetiljke na dvorišču se je zmotil, da je pogledal skozi nizko okno. Pri sosedovih so stopali po prstih in so šepetali. Ta nenavadna tišina je plašila Leskovca. Tesne so mu bile prsi in težko je sopel. Nastavil je uho na steno, a umel ni nobene besede, ugeniti ni mogel, čemu hoja po prstih in čemu šepetanje. Obrnil se je zopet in zopet gledal v strop. Vroč mu je bila glava, ustnice so bile suhe in žejne.

»Kaj še čakam?« se je vprašal sam pri sebi. »Ali ni že dovolj dolga moja pot? Po njej sem hodil brez konca in kraja, strmele so moje oči za ciljem, a niso ga ugledale. Pot je šla dalje in dalje sem šel jaz po njej. In še zdaj ni konca. Kaj še čakam?«

Zamižal je in poizkusil zaspati. Toda spanec ni hotel na njegovo oko, mučne misli so silile v njegove

možgane. Počasi pa je vendar zadremal napol. In tedaj se je prikradel svetel žarek do njega. Pred njim je stala Mela, takšna je bila kot tedaj, ko se je poslavljaj od nje tam doli pod Cerovci. In nad njuno glavo se je razpenjal košati hrast in solnce je lezlo nad lesovi k zapadu. Iztegnil je roke proti njej in nagnil se je k njenim dehtečim in svetlim lasem. Pobožala je njegova roka te prožne lase, da so vstrepetali pod njenim dotikljajem, in na njeno čelo je pritisnil poljub.

»Mela!«

Toda Mela se je umeknila, se je oddaljevala, in izginila je, kakor izginejo sence dopoludanske. Prazen je bil prostor na njegovi strani, izginil je hrast in zašlo je solnce. Moten žarek svetiljke na dvorišču je gledal na njegovo postelj, . . .

Spomnil se je Leskovec, da je preteklo že dolgo časa, odkar je dobil zadnje vesti o Meli. Že čez leto dni je bilo, da ni vedel ničesar o njej. In tudi pisal ji ni. Čemu? Izginile so lepe sanje in pobledel je celo spomin na te sanje in dvignil se je redkokedaj. Bridko se je nasmejal in potegnil je z roko po potnih laseh.

Tedaj so se začule glasne stopinje na stopnjicah. Potrkalo je glasno in samozavestno. In vsuli so se v sobo stari obrazi mladih ljudi in so se zasvetili. Nekdo je prižgal užigalico in posvetil na postelj.

»Vstani, duša! Glej, vrnilo so se časi egiptovskih loncev!«

Leskovec se je dvignil in sedel na posteljo.

»O pravem času ste prišli, stari mladeniči, četrti dan je že, kar nisem jedel! Kdo ima denar?«

V žepu Cvetkovem je zažvenketalo in lep je bil ta glas, kakor bi bilo zazvonilo na božji poti.

»Kje si dobil?«

»Še so dobri ljudje v tej dolini, Leskovec, samo čistih misli ne marajo in lepe duše. In pogodil sem jih in spisal sem jim povest o jari kači in njenih mlađičih. In Tvoje uho in Tvoje oko Ti priča, da so me plačali pošteno.«

»Živela misel svobodna, živela lepa naša domovina!«

Odhajali so po stopnjicah in njih je bil ves svet. Bili so močni in veliki . . .

Ob deseti uri zvečer se je glasilo njih hripavo petje iz male predmestne krčme. Veselje je bilo v družbi, nekaljeno veselje, in pijače je bilo na mizi in gnjati in sira.

Rdeli so obrazi, motne so bile oči in težke glave. A hipoma se je v tem veselju razžalostil Cvetko in je udaril ob mizo.

»Kdo nas ima na vesti, kdo? Vprašam Vas, zakaj smo berači?«

Tiho je bilo nekoliko časa, in spogledavali so se gostje ob drugi mizi.

»Jaz Vam povem, kdo,« je vpil Cvetko. »Oni, ki ne marajo čistih misli in lepe duše! Spokorite se, prijatelji, in stopajte v vrstah naših »priznanih«, in ogenj bode vedno gorel pod Vašimi lonci!«

Pri nasprotni mizi so se dregali z laktmi in nogami.

»In ako jutri kdo od Vas pogine na cesti, se ne bode genilo nobeno srce, se ne bo zasolzilo nobeno oko. Kakršno življenje, takšna smrt, bodo vpili in zagrebejo Vas kakor psa!«

»Prav govori!« . . .

Leskovca se je vino zelo prijelo, ker je pil naglo in mnogo. Vstal je in se opotekal proti durim. A tu je naenkrat obstal in oči so se mu izbulile.

V sobo pa sta prihajala moški in ženska. Ko je ona zagledala Leskovca, je naglo stopila k njemu.

»Ali si res Ti, Ivan? Izpremenil si se močno, revež!«

»Mela!«

Zasmejala se je na glas.

»Ne tako, Ivan! Tvoj glas je še vedno tak kot je bil nekdanj in lahko bi zbudil iz spanja mojega moža. Sicer je gluhi in slepi, toda ako se mi kateri bliža, je nezaupen in ljubosumen. Kaj ne, Lavrencij?«

Zasmejal se je topo in neumno in pokazal močne, zdrave zobe.

Leskovec je s silo potlačil čuvstva, ki so ga prevzela.

»K nam stopita, v našo družbo! Tu je doma veselje.«

Pripeljal jih je k mizi in je predstavil tovariše po vrsti.

»Sami literati, Mela!«

»Sami literati, gospa!«

Šum se je povečal, novo vino je prišlo na mizo.

»Kaj je Tvoj mož, Mela?«

Zasmejala se je zopet.

»Ali ne vidiš? Glej ga, agenta ne loči od drugih ljudi!«

Agent pa je točil in je bil vesel, da je v družbi literatov. Govoril je in govoril, ni mu pošla beseda.

Tudi Mela je pila, in prijemalo se je je vino. Nagnila se je k Leskovcu in mu zašepetala:

»Jutri popoldne ne bo mojega moža doma, pridi k meni! Tu je naslov!«

Leskovec ji je pogledal v oči, a jih je takoj povetil. Ni ji mogel več pogledati vanje.

Izmuznil se je Leskovec iz družbe in nihče ni opazil njegovega odhoda. Ko je stopil na prag, je nalletal dež in mu škropil v obraz. Tiho je bilo po ulicah in motno so brlele samo še nekatere svetiljke. Leskovec se je odkril in si je odpel suknjo. Vroče mu je bilo, mahal je s klobukom, a hitel je dalje. Iz ulic v ulice, vun iz mesta.

»Ali ni že dovolj dolga moja pot? Po njej sem hodil brez konca in kraja, strmele so moje oči za ciljem, a ga niso ugledale. Toda razbistrile so se in sedaj ga vidiijo pred saboj! Ne smem muditi, da dospem do njega še nocoj!«

Zavil je za zadnji vogal in je izginil v temi. Nihče ga ni videl poslej.

